

Наставно-научном већу Филозофског факултета Универзитета у Београду
Београд, 29. 05. 2020.

Реферат о завршеној докторској дисертацији

На седници Одељења за етнологију и антропологију од 14. 05. 2020. године, и на седници Наставно-научног већа Филозофског факултета у Београду одржаној 28. 05. 2020., изабрани смо у Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације кандидаткиње мр Катарине Николић, докторанткиње на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду, под насловом *Визуелно кодирање музике у фотографијама на омотима грамофонских плоча у продукцији 70их и 80их година у САД и Великој Британији*. По увиду у дисертацију, долепотписани чланови Комисије дају следеће мишљење:

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Катарина Николић рођена је у Београду 1975. године, где је завршила основну школу и Гимназију Свети Сава. На основним студијама Факултета примењених уметности и дизајна у Београду, дипломирала је 1998. године, а 2003. године је на истом факултету одбранила магистарски рад. Била је стипендиста Републичког фонда за младе таленте 1999. године. Катарина Николић је докторанткиња на Одељењу за етнологију и антропологију од октобра 2012. године.

Катарина Николић запослена је у Високој струковној текстилној школи за дизајн, технологију и менаџмент у Београду од октобра 1999. године као предавач на предметима Теорија дизајна и форме и Естетско обликовање. Од 2003. године је виши предавач, а од 2005. професор струковних студија на предметима Дизајн и форма, Основе дизајна, Дизајн штампаног текстила и Дигитални дизајн текстила и одеће.

Креатор је курикулума више предмета у оквиру студијског програма и учествовала у стварању нових студијских програма основних и мастер студија у Високој текстилној струковној школи у Београду од 2005 до сада.

Један је од оснивача Удружења дизајнера "ФормАрт" 2001. године. Удружење је окупљало младе дизајнере и организовало изложбе дизајна, као и трибине о теорији и методологији дизајна.

Катарина Николић је учествовала на више изложби дизајна у земљи и иностранству. Аутор је више друштвених игара од којих је једна "Револуција - Кључ" награђена 2019. године признањем "Добра играчка" које додељује Удружење Пријатељи деце Србије.

Катарина Николић објавила је следеће научне и стручне радове, као и монографију:

Монографија

Аксентијевић-Јелић, Ана, Николић, Катарина. 2010. *(Не)потписане слике – Дизајн штампаног текстила*, Београд: Evro-Giunti.

Научни рад

Николић, Катарина. 2020. Семиотичка анализа фотографије на омоту албума "Darkness of the Edge of Town" Брус Спрингстина, *Антропологија*, (позитивно рецензиран и прихваћен за објављивање у првом броју часописа за 2020. годину).

Стручни радови

Николић, Катарина. 2018. Антропологија дизајна као нова парадигма у дизајну текстила, Научно стручни скуп "Тенденције развоја у текстилној индустрији - дизајн, технологија, менаџмент".

Николић, Катарина. 2015. "Фотографија - тајанствени предмет, однос фотографије и текстила", теоријско уметнички рад у оквиру изложбе "Померање граница", Галерија РТС, Београд.

Николић, Катарина. 2014. Фотографија на текстилу: Од интимног ка популарном, IV Научно стручни скуп са међународним учешћем - Тенденције развоја у текстилној индустрији . Дизајн, технологија, менаџмент, 2014.

Aksentijević J.A, Jelić M, Nikolić K. 2011. The assessment of designer's work preparedness upon completion of formal education, "ТЕКСТИЛ", *оригинални научни рад* , ISSN 0492-5882, UDK 677 + 687(05), Zagreb, 2011, Vol. 60, No. 5, 210-218. (M23)

Aksentijević J. A, Nikolić K. 2010. The Principles of Visual Elements Arrangement in Printed Textile Design, Tendencies in Textile Industry Development – DTM 2010, printed paper, ISBN 978-86-87017-05-4, COBISS.SR-ID 175572236, Beograd, (June 2010), 35-39

Предати рукопис дисертације *Визуелно кодирање музике у фотографијама на омотима грамофонских плоча у продукцији 70их и 80их година у САД и Великој Британији* обима је 255 страница основног текста (162,942 речи или 1.094.396 карактера са проредима) и 555 страница укупног текста (1-255 Основни текст; 255-266 Литература; 266-271 Извори; 272-429 Прилог 1: Белешке о фотографијама на омотима 1019 грамофонских плоча дате хронолошки; 430-450 Прилог 2: Аксијално кодирање; 451-555 Прилог 3: Интервјуи) као и пратеће прописане техничке елементе (насловне стране на српском и енглеском језику, садржај, ауторске изјаве, апстракт на српском и енглеском језику, податке о комисији). Основни текст дисертације састоји се од Увода, осам поглавља, завршних разматрања и литературе. Називи поглавља дисертације су: **Функција омота грамофонских плоча** - Генеза опмота грамофонске плоче, **Комуникација кроз омоте грамофонских плоча** са потпоглављима Методолошки оквир - анализа садржаја и утемељена зтеорија, преглед литературе; **Кодирање и идентификација категорија, знакова и фотографских процедура на омотима грамофонских плоча** са потпоглављима Избор узорка, Истраживачка питања коришћена при отвореном кодирању, Процес отвореног кодирања и креирања категорија, Аксијално кодирање; **Какве поруке (која врста и са којим циљем) се конципирају и шаљу кроз фотографије на омотима грамофонских плоча?** - **Идентификовани Аксијални кодови и њихове специфичности** са потпоглављима која додатно објашњавају сваки од откривених аксијалних кодова (Питања идентитета,

Друштвено политичка ангажованост, Скривене поруке као позив на размишљање, Зазорно, Комично, Добра стара времена, Интелектуализам, филозофија и духовност, Музичка виртуозност, Питање стила, Митологија и религија, Алтер его, Имагинарни свет, Заједништво, Критика музичке индустрије, Реферирање, Психологија); **Формирање централних категорија кроз утемељену теорију** са потпоглављима Типови аксијалних кодова, Централне категорије; **Утемељени теоријски концепти који су произашли из анализе односа отворених и аксијалних кодова при креирању централних категорија** са потпоглављима Теорија о постојању два дискурса у методологији дизајна омота грамофонских плоча и концепцији фотографске поруке фотографија на омотима грамофонских плоча, Омот грамофонске плоче учествује у стварању ауре музичког албума прикривајући индустријско и техничко порекло грамофонске плоче, Визуелна аура грамофонске плоче као један од разлога њеног оживљавања у доба дигиталне репродукције је потврда хипотезе о учешћу омота у креирању ауре, Музичари желе ближу комуникацију са публиком кроз омоте грамофонских плоча, Аутори користе омоте музичких албума како би се интегрисали у мрежу културе, уметности и популарне културе, Музичари желе да утичу на друштво кроз поруке на омотима албума, Издавачке куће користе омот као средство промоције и стимулације продаје, Дуална природа ауторства над грамофонском плочом; **Студије случаја - семиотичке анализе одабраних омота грамофонских плоча** са потпоглављима Семиолошка анализа омота албума "Darkness of the Edge of Town" Брус Спрингстина, Семиотичка анализа омота албума "London Calling" групе Клеш, Семиотичка анализа омота албума "Come on Pilgrim" групе Пиксиз, Семиотичка анализа омота плоче "Wish You Were Here" групе Пинк Флојд; **Интервјуи са музичким критичарима, дизајнерима омота, радијским водитељима и колекционарима грамофонских плоча** са потпоглављима Делимично структурисани интервју - предлог питања за новинаре и критичаре, Предлог питања за промотере музичких праваца и припаднике музичких поткултура, предлог питања за колекционаре грамофонских плоча и **Завршна разматрања.** Докторска дисертација има и следеће прилоге: **ПРИЛОГ 1 - Белешке о фотографијама на омотима грамофонских плоча** који садржи белешке о 1016 анализираних омота музичких албума као део процеса отвореног кодирања; **ПРИЛОГ 2 - табеле отворених и аксијални кодова на омотима музичких албума;** **ПРИЛОГ 3 - транскрипти интервјуа са Драганом Амброзићем (музичким уредником, новинарем и уредником програма Дома омладине у**

Београду), Жикицом Симићем (аутором музичке емисије ”Тајанствени воз” и музичким критичарем), Бранимиром Локнером (музичким уредником, рецензентом и критичарем и колекционарем грамофонских плоча), Момчилом Рајином (музичким и ликовним критичарем) и Владимиром Скочајићем (аутором музичке емисије ”Гистро ФМ” и музичким уредником на Интернет радио станици ”Радио апарат”).

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет истраживања докторске дисертације кандидаткиње Катарине Николић је комуникација кроз фотографије на омотима грамофонских плоча из перспективе визуелне антропологије и антропологије дизајна. Комуникација кроз различите врсте визуелних приказа била је предмет бројних истраживања у друштвеним наукама, посебно у оквиру теорије уметности и семиотике, а важну улогу има и у концептуализацији комуницирања кроз дизајн, нарочито у време семантичког обрта у дизајну свакодневних предмета. У својој дисертацији кандидаткиња анализује визуелне приказе на омотима музичких албума као комуникационе делове конструкта отелотвореног у свакодневном предмету - грамофонској плочи. Грамофонску плочу, односно њен визуелни аспект, кандидаткиња види као предмет који има изражену семантичку компоненту дизајна. Ова компонента је у фокусу савремених методологија у дизајну, а такође и у пољу истраживања савремене визуелне антропологије, тако да предмет какав је грамофонска плоча представља адекватно поље истраживања у оквиру датих области. Визуелно-антрополошки приступ анализи комуникације кроз дизајн свакодневних предмета, кандидаткиња предлаже као важан, данас чак незаобилазан елемент савремене науке о дизајну, односно науке за дизајн.

Циљ истраживања које је кандидаткиња предузела је утврђивање визуелне реторике, односно начина на који се конструишу (кодирају) визуелне поруке кроз фотографије на омотима музичких албума. Према мишљењу кандидаткиње, грамофонска плоча је свакодневни предмет који, због вишезначних визуелних порука чијем пласману доприноси, а не само због музичких садржаја које са собом носи, има посебан статус у односу на остале индустријски произведене предмете. Поред тога, омоти грамофонских плоча, према мишљењу кандидаткиње, имају важну улогу у стварању културног капитала поткултурних

група које се окупљају око одређених музичких праваца. Та улога је утемељена на бројним кодираним и шифрованим порукама, као и реферирајућим садржајима кроз које се конструише комуникација и посебан визуелни језик (визуелни сленг) који је неразумљив публици која не припада одређеној поткултури, или која не познаје визуелни лексикон који је примењиван током размене порука.

Кроз обраду квантитативно значајног узорка омота грамофонских плоча (укупно 1019), кандидаткиња разврстава кодове, теме, а на крају и циљеве комуникације кроз фотографије на омотима грамофонских плоча. У том смислу, међу важне циљеве истраживања спада разумевање садржаја и улога порука које се конструишу и преносе у оквиру канала визуелне комуникације преко индустријски произведеног предмета, који у том процесу добија статус веома посебног културолошког, али и колекционарског артефакта.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Истраживање визуелне комуникације која се остварује посредством фотографија на омотима грамофонских плоча засновано је на два полазним претпоставкама:

1. Кроз конструисане визуелне поруке на омотима грамофонских плоча, аутори музике и омота успостављају везу са, и позивају се на културолошке, друштвене и уметничке теме, садржаје и вредности, како би заузели жељено место унутар постојећег система културних и поткултурних кодова, а у појединим случајевима и допринели његовом развоју и промени;

2. Фотографије на омотима грамофонских плоча значајно доприносе, а у одређеном броју случајева представљају и главно средство грађења "ауре" (Валтер Бењамин) уз помоћ које индустријски произведен предмет добија статус културолошког и колекционарског артефакта. Ова хипотеза је додатно оснажена чињеницом да је дошло до, барем за одређени број аутора, неочекиваног обнављања популарности грамофонске плоче у позном добу дигиталне репродукције, након скоро потпуног престанка производње винилних албума током деведесетих година двадесетог века.

4. Кратак опис садржаја дисертације

У уводном делу је представљен предмет и циљ истраживања из перспективе визуелне антропологије и антропологије дизајна, као и семантичког преокрета у дизајну и концептуализацији искустава корисника кроз употребу свакодневних предмета. Истиче се употреба фотографије аплициране на свакодневне предмете као пракса од посебног интересовања за проучавање конструисања комуникације кроз свакодневне артефакте. Кандидаткиња у уводном делу објашњава и употребу теоријског концепта "ауре" Валтера Бењамина у контексту грамофонске плоче као структурално комплексног индустријски произведеног предмета са посебним статусом међу корисницима и колекционарима. Преглед досадашњег развоја области визуелне антропологије и антропологије дизајна заокружује садржај уводног дела, наглашавајући шири идејни контекст у оквиру кога ће бити разматрана питања којима је посвећена дисертација.

У другом поглављу, кандидаткиња се посвећује питању настанка и феноменологије грамофонске плоче као предмета, као и њеног омота као посебног комуникацијског поља. Разматрају се функције различитих облика визуелне комуникације у контексту аудитивних медијумима. Почиње се од питања повезаности ликовних приказа и музичких садржаја код најранијих медијума, као што су омоти нота. Потом се детаљно разматрају развој, популаризација, опадање и нова популарност као и клутуролошки и друштвени контекст кључног артефакта - музичког албума као пакета додатних, а у неким случајевима и алтернативних садржаја који се темеље на, и комуницирају са музичким материјалом који је садржан на грамофонској плочи.

У трећем поглављу, детаљније је представљен главни предмет анализе, као и теоријски и методолошки оквир који ће бити примењен у анализи. Представљена су истраживачка питања и методе утемељене теорије (grounded theory). Дат је приказ досадашње примене методе утемељене теорије у истраживањима различитих врста визуелних представа кроз литературу. Потом се детаљно разматрају поступци развијени у оквиру утемељене теорије. Посебан нагласак стављен је на поступак отвореног кодирања визуелних приказа, као и на принципе примењиване приликом превођења денотације фотографије у текст.

У четвртном поглављу су детаљно објашњени критеријуми избора узорка на који је примењен приступ утемељене теорије. Ради се о корпусу од 2000 најпродаванијих

грамофонских плоча у периоду од 1970. до 1989. године према посебно конструисаној листи - бази података о најбољим албумима који су икада објављени (Best Ever Albums; доступној на адреси: www.besteveralbums.com). Прегледом 2000 омота, издвојено је 1019 омота грамофонских плоча на којима се налазе фотографије, који су потом били предмет отвореног кодирања. У поглављу се детаљно описује примењени истраживачки поступак - сачињавање белешки, превођење визуелних приказа у текст, отворено кодирање, а потом и креирање категорија отворених кодова и аксијалних кодова. Представљени су и различити додатни извори информација који су коришћени при анализи визуелних садржаја, као што су интервјуи које је кандидаткиња водила са компетентном музичком публиком (конзументима садржаја), музичким критичарима, ауторима музичких емисија и колекционарима грамофонских плоча. Сакупљене су, систематизоване и изложене биографије и аутобиографије музичара, музичких група, дизајнера омота, фотографа и власника издавачких кућа, интервјуи са ауторима музике и омота албума, интернет форуми на којима се размењују информације између публике и аутора музике и омота.

У петом поглављу су аналитички представљени претходно идентификовани аксијални кодови као и подкатегије порука које се шаљу кроз анализоване фотографије на омотима грамофонских плоча. Кандидаткиња на овом месту даје детаљан приказ сваке од шеснаест у истраживању идентификованих тема којима се баве фотографије на омотима грамофонских плоча.

У шестом поглављу је представљена типологија аксијалних кодова из које су изведене две централне категорије: омоти музичких албума помоћу којих се прикрива индустријско порекло грамофонске плоче и омоти музичких албума који третирају грамофонску плочу као комерцијални индустријски производ.

У седмом поглављу су представљени теоријски концепти који су произашли из анализе односа отворених и аксијалних кодова, као и при креирању централних категорија. Кандидаткиња је представила теорију о постојању два дискурса у методологији дизајна омота грамофонских плоча и конструисању поруке кроз фотографије на омотима. Представљена је и теорија о учешћу омота грамофонске плоче у стварању ауре музичког албума којом се прикрива индустријско порекло артефакта. Посредством ове теорије, кандидаткиња разматра улогу визуелне ауре омота грамофонске плоче у обнављању популарности винилних албума у времену дигиталне репродукције. Кандидаткиња

представља и теорије о циљевима комуницирања кроз фотографије на омотима музичких албума: Музичари кроз визуелне поруке желе да комуницирају са одабраном публиком или да креирају и утврђују своју сценску личност односно свој *alter ego*; Аутори користе омоте музичких албума како би се интегрисали у мрежу културе, уметности и популарне културе; Музичари желе да утичу на друштво кроз поруке на омотима албума; Издавачке куће користе омоте грамофонских плоча како би стимулисале продају музичког албума као свог основног комерцијалног производа. Поглавље се завршава излагањем претпоставке о дуалној природи ауторства над грамофонском плочом.

У осмом поглављу су изложене четири студије случаја. Сваки случај представља детаљну семиотичку анализу одабраног омота музичког албума. Коз студије случајева анализирана је концептуализација поруке са аспекта ствараоца, односно пошиљаоца поруке, као и реакције циљаних прималаца поруке. Такође су дате парадигматска и синтагматска анализа визуелне поруке, као и анализе денотативног и конотативног плана. У студијама случајева, коришћени су и резултати анализе садржаја, односно утемељене теорије, како би се појединачни случајеви ставили у шири културолошки и друштвени контекст.

У деветом поглављу је представљен проширени оквир истраживања, у коме се фокус помера са елемената присутних на омотима плоча ка начинима на које се ти елементи тумаче у оквиру рецепције албума као својеврсног пакета порука. Излаже се поступак извођења интервјуа, и нуди образложење избора саговорника. Представљена је форма вођења разговора са информантима - ради се о делимично структурисаним интервјуима - и дато образложење предложених питања за сваког од саговорника. Сами транскрипти снимљених интервјуа су дати у обимном прилогу докторске дисертације.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Реторика фотографије до сада је проучавана у оквиру неколико различитих дисциплина. Пракса комуницирања кроз фотографије на свакодневним предметима је проучавана у појединачним радовима из области антропологије, визуелне антропологије, и мање или више детаљно разматрана у појединим, мада још увек ретким етнографским текстовима. Анализа комуникације и креирања искустава кроз дизајн свакодневних предмета такође је вршена у оквиру спорадичних студија случаја дизајнерске праксе. Докторска дисертација Катарине

Николић је први студиозан рад у нашој средини који се бави анализом комуникације путем фотографија на свакодневним предметима као елементима масовне културе, кроз анализу фотографија на омотима грамофонских плоча. Кандидаткиња је, у оквиру спроведене анализе великог броја омота музичких албума, по први пут у нашој средини применила методу утемељене теорије у приступу фотографијама које се налазе на материјалном предмету свакодневне употребе. При томе је понудила оригиналну и пажљиво спроведену типологизацију порука које аутори фотографија, односно наручиоци омота плоча упућују заинтересованој публици. Кандидаткиња је учинила озбиљан искорак ка формулисању једне емпиријски засноване и оригиналне теорије комуникације кроз фотографије на грамофонским плочама, а понудила је и допринос размишљањима о онтолошкој природи грамофонске плоче као предмета уз помоћ кога се остварује симултана комуникација у више међусобно веома различитих регистара. Кандидаткиња је поставила нужне елементе за оригиналну теорију о улози фотографије на омотима грамофонских плоча у креирању ауре културолошког артефакта код индустријски произведеног предмета. Поред тога што њен рад представља први случај примене методе утемељене теорије у анализи комуникације остварене кроз употребу фотографије на омотима плоча у нашој средини, кандидаткиња даје још један значајан допринос истраживачкој пракси у српској визуелној антропологији и антропологији дизајна. Кандидаткиња, наиме, остварује и семиотичку анализу вишеструке комуникације која се обавља како самим омотима грамофонских плоча, тако и поводом њих, и то у оквиру пажљиво вођених студија случаја. На тај начин остварена је једна од првих примена ове методе у анализи комуникације кроз графички дизајн свакодневних предмета.

У оквиру дисертације Катарине Николић направљен је искорак ка формулисању једне оригиналне синтезе између визуелне антропологије и антропологије дизајна, што је пионирски подухват у нашој средини. Такође, дисертација кандидаткиње је оригинална како по примени, а у одређеној мери и развоју специфичног теоријског оквира, који омогућава ваљано разумевање појаве која до сада није била тема истраживања у етнологији и антропологији, тако и по конципирању посебних метода анализе, који су омогућили анализу односа који се успоставља између порука које се шаљу фотографијама на омотима и музичких садржаја, односно идеја и вредности које ти садржаји носе у себи. Најзад, дисертација Катарине Николић спада међу ретка дела савремене српске етнологије и антропологије у којима је анализа доследно вршена од нивоа концепције, дакле фазе

замишљања појаве, односно предмета који се истражује, све до нивоа рецепције, дакле начина разумевања и свакодневног одношења према истраживаној појави оних који ту појаву, односно предмет сматрају важним за смислено живљење својих живота.

6. Закључак

Дисертација кандидаткиње Катарине Николић је целовит рад који у погледу предмета истраживања, постављених циљева, као и остварених резултата нема претходника у оквиру домаће визуелне антропологије и антропологије дизајна. Прегледана дисертација је написана у потпуности у складу са одобреном пријавом дисертације, као и важећим формалним, садржинским и квалитативним условим представљеним у нормативним актима. Дисертацију кандидаткиње Катарине Николић одликује оригиналност у избору теме, развоју и примени теоријског оквира и истраживачких метода, као и увида до којих се у истраживачком поступку дошло. Из разлога који су наведени у претходним одељцима Извештаја, Комисија закључује да су испуњени сви потребни услови, те стога предлаже Наставно-научном већу Филозофског факултета да прихвати изнето позитивно стручно мишљење и кандидаткињи Катарини Николић одобри јавну одбрану докторске дисертације.

У Београду,
29.05.2020. године

Чланови Комисије:

др Слободан Наумовић, ванредни професор
Одељење за етнологију и антропологију
Филозофски факултет Универзитета у Београду
ментор

др Бојан Жикић, редовни професор
Одељење за етнологију и антропологију
Филозофски факултет Универзитета у Београду

др Илдико Ердеи, ванредни професор
Одељење за етнологију и антропологију
Филозофски факултет Универзитета у Београду

др Јасмина Чубрило, ванредни професор
Одељење за историју уметности
Филозофски факултет Универзитета у Београду

др Марина Симић, ванредни професор
Факултет политичких наука Универзитета у Београду